

ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Антошкіна В.К.

*кандидат юридичних наук, доцент,
Бердянський університет менеджменту і бізнесу*

ЮРИДИЧНА ГЕРМЕНЕВТИКА ТА ПРОБЛЕМИ ТЛУМАЧЕННЯ

Герменевтика у широкому сенсі означає учення про принципи інтерпретації, суть якого полягає у розумінні тексту, у з'ясуванні мети його написання. Юридична герменевтика вирішує проблему інтерпретації глибинної семантики тексту, яка утворює справжній об'єкт розуміння.

Як видається, застосування філософської герменевтики в праві стало можливим завдяки тому, що юридичний текст виступає «центральним» елементом права (зокрема, позитивного). Йдеться, перш за все, про необхідність тлумачення нормативно-правових актів («волі» законодавця). Саме у цьому зв'язку герменевтика постає як метод у праві [1, с. 190].

С.С. Алексєєв під герменевтикою пропонує розуміти науку і мистецтво тлумачення юридичних термінів і понять, вершину юридичної майстерності, кульмінаційний пункт юридичної діяльності [2].

На сучасному етапі значно зростає роль герменевтики в процесі інтерпретації правових норм. Це в першу чергу обґрунтовано тим, що герменевтичний підхід дає змогу вирішити багато спірних положень в процесі тлумачення, більш змістовно встановити його місце і роль в правовій системі та визначити основні компоненти інтерпретаційної практики. При цьому герменевтична наука дозволяє проникати не тільки в зовнішній (об'єктивний), але і в суб'єктивний світ, здійснюючи тлумачення з урахуванням позицій інтерпретатора і індивідуальних особливостей мови автора, що характеризує її гносеологічний характер.

Пильна увага до тлумачення тексту в сучасній філософії робить її особливо актуальною для юридичного тлумачення. Оскільки норми права, за рідкісним виключенням, представляють ті або інші тексти, то

юридичне тлумачення є одним з видів тлумачення текстів взагалі [4, с. 16].

Тодика Ю.Н. акцентує увагу на філософських основах тлумачення [5]. Так гносеологічний аспект тлумачення правових норм на його думку передбачає аналіз ролі для інтерпретаційної діяльності таких філософських категорій як одиничне, загальне і особливе, сутність і явище, мета і засоби, структура і система, зв'язок, зміст і форма, теорія і практика і т. д. Він вважає, що філософські категорії допомагають проаналізувати структуру право тлумачної діяльності, побачити усі наявні взаємозв'язки, можливі тенденції розвитку.

Юридична наука відображає об'єкт пізнання ідеально, абстрактно, в системі узагальнюючих понять і категорій. У зв'язку з вищезазначеним належна теоретична розробка і збагачення понятійного апарату науки права повинно спиратись на непросту систему взаємопов'язаних понять. Оскільки саме від логічної ясності правових понять, а одно і від їх узгодженої системи залежить ефективність всього механізму правового регулювання. Тому точне оперування поняттями, термінами, чітке визначення їх змісту та обсягу, має комплексне теоретично-практичне значення.

У філософії суб'єкти і об'єкти є основними елементами в структурах теоретичного і практичного пізнання. Останнє в гносеології представляється як взаємодія суб'єкта (того, хто пізнає) і об'єкта (того, що пізнається).

Існують різні філософські традиції, і школи про розуміння суті суб'єктно-об'єктних відносин. У переважній більшості теорій пізнання визначається як активний процес, здійснюваний діяльним суб'єктом, що саморозвивається. Слід зазначити, що людина усвідомлює себе суб'єктом, що пізнає, але, осягаючи закономірності об'єктивного світу, вона одночасно контролює цей процес, хоча і не цілком. Суб'єкт зберігає своє самостійне значення, тільки залишаючись активною істотою, що пізнає усю сукупність правил, законів, закономірностей дії тієї або іншої системи.

На думку Юдіна З.М. основна проблематика юридичної герменевтики знаходиться у конфлікті інтерпретацій суб'єктів, які видають і застосовують правові нормативи, оскільки суб'єкти, що видають, прагнуть до максимальної однозначності тексту, розрахованого на невизначену кількість неперсоніфікованих суб'єктів, тоді як суб'єкти, що застосовують, навпаки, прагнуть до інтерпретації правового тексту на свою користь [6, с. 10].

В той же час, як вірно зазначає Вольфовська Я.С., відведення об'єкту в гносеології виключно пасивної ролі представляється не зовсім вірним. Він також має активність з метою зберегти себе як самостійне і

незалежне явище і багато в чому впливає на процес пізнання і практичного перетворення. Об'єкт несе в собі усі смислові зв'язки, усі тенденції розвитку, майбутні трансформації і т. д. Він визначає до певної міри напрям пошуків суб'єкта, його особливості і сам характер пізнання.

Авторка стверджує, що специфіка того або іншого об'єкту, мети його створення, місце в системі правових актів, якщо йдеться про тлумачення актів-документів, і роль в механізмі правового регулювання визначають і тип відповідного суб'єкта, і обсяг повноважень, що надаються суб'єктові, і характер технології тлумачення, і рішення, що приймаються ним, і форми відповідних актів [7, с. 59].

Тлумачення права як вид пізнавальної діяльності, безумовно, має гносеологічний аспект. Йдеться про способи з'ясування і роз'яснення нормативно-правових актів різними суб'єктами права, застосування сучасного методологічного інструментарію для правильної інтерпретації правових норм. При цьому інтерпретації може підлягати не тільки чинне законодавство, але і минуле, що зіграло свою роль в становленні відповідних норм і інститутів.

Гносеологічний аспект тлумачення правових норм передбачає аналіз ролі для інтерпретаційної діяльності таких філософських категорій як одиничне, загальне і особливе, сутність і явище, мета і засоби, структура і система, зв'язок, зміст і форма, теорія і практика і т. д. Філософські категорії допомагають проаналізувати структуру правотлумачної діяльності, побачити усі наявні взаємозв'язки, можливі тенденції розвитку.

У гносеологічному аспекті тлумачення можна охарактеризувати як опосередковане пізнання, оскільки норми права – це такий об'єкт, який неможливо встановити шляхом безпосереднього сприйняття за допомогою одних почуттів: їх не можна бачити, чути, відчувати і т. д. Як образно виразився С.С. Алексєєв, неможливо «потримати в руках» гіпотезу юридичної норми [8, с. 112]. Так правові норми не можна дослідити за допомогою яких-небудь приладів.

Н.М. Коркунов, відмічаючи гносеологічний аспект тлумачення, вказує, що «насправді наукові узагальнення не суть зовсім підсумовувані лише копії дійсності. Усі наукові узагальнення суть ідеальні побудови, що представляють собою своєрідні комбінації отриманих шляхом аналізу загальних елементів наших уявлень... Такий характер узагальнень є в усіх науках без виключення: всяка наука дає не копію дійсності, а ідеальну побудову» [9, с. 352].

Не можна не погодитися з думкою В.П. Плавича, що у тлумаченні з'єднуються, сходяться в єдиному фокусі і витончені юридичні значення, і досвід, і правова культура, і юридичне мистецтво. З цієї точки зору юридична герменевтика, тобто наука і мистецтво тлумачення

юридичних термінів і понять, є свого роду вершиною юридичної майстерності, кульмінаційний пункт юридичної діяльності [10, с. 153].

Можна стверджувати, що тлумачення як гносеологічна процедура несе в собі елемент нового розуміння чинного закону або ж розуміння його в зв'язку і стосовно конкретного юридичного факту, або групи фактів, з яких складається юридична практика.

Сучасна юридична наука не вирішила проблему тлумачення правових норм, зокрема юридична герменевтика орієнтована в основному на лінгвістичний і логічний аналіз правового тексту, що не охоплює початковий і кінцевий етап мислення, а отже, не дозволяє ефективно здійснити тлумачення правових норм. Отже дане питання складає подальший напрямок наукових досліджень в теорії права.

Список використаних джерел:

1. Нетреб'як О. Сутність та значення правової герменевтики // Підприємництво, господарство і право. – 2017. – № 5. – С. 189-192.
2. Алексеев С.С. Общая теория права. – М.: Издательство «Проспект», 2008. – 576 с.
3. Честнов И.Л. Методология и методика юридического исследования. – СПб., 2004. – 128 с.
4. Годик В.Е. Толкование норм права в судебных решениях в Российской Федерации // Дисс. канд. юрид. наук. – М., 2006. – 147 с.
5. Тодыка Ю.Н. Толкование конституции и законов Украины: монография. – Харьков, 2003. – 328 с.
6. Юдін З.М. Тлумачення договору // Автореферат канд. юрид. наук. – Одеса, 2004. – 20 с.
7. Вольфовская Я.С. Объекты юридического толкования (проблемы теории и практики) // Дисс. канд. юрид. наук: 12.00.01. – Ярославль, 2007. – 200 с.
8. Алексеев С.С. Объективное в праве // Правоведение. – 1971. – № 1. – С. 112-118.
9. Коркунов Н.М. Лекции по общей теории права. – СПб, 2003. – 430 с. (репринт).
10. Плавич В.П. Тлумачення юридичних норм і застосування законів (логіко-методологічний аналіз) // Правова держава. – 2015. – Вип. 26. – С. 147-160.